

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА ПАВЛА ПОПОВИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 31

PERIODIZATION OF NEW SERBIAN LITERATURE

ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
PAVLE POPOVIĆ
(16 April 1868 – 4 June 1939)

Accepted at the IX meeting of the Department of language
and literature, on 27 November 2018, on the basis of reviews from
Academician *Nada Milošević-Dorđević* and Academician *Predrag Piper*

E d i t o r
Academician
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 31

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА

ПАВЛА ПОПОВИЋА

(16. IV 1868 – 4. VI 1939)

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
27. новембра 2018. године на основу рецензија
академика *Наше Милошевић-Ђорђевић* и академика *Предрага Пићера*

Уредник

академик

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Тања Ковачевић

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
400 примерака

Штампа
Планета ѝрини

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч (Осврћ на ишћање периодације)</i>	9
Злата Бојовић, <i>Павле Појовић у историји српске књижевности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Pavle Popović in the history of Serbian literature</i>	20
Нада Милошевић-Ђорђевић, <i>Павле Појовић и народна књижевност</i>	23
Nada Milošević-Đorđević, <i>Pavle Popović and folk literature</i>	27
Бранко Летић, <i>О прожимању усмене и писане књижевности у доба ренесансе (виле-џосије-музе)</i>	29
Branko Letić, <i>On interlacing of oral and written literature in the age of renaissance (fairies-ladies-muses)</i>	40
Љиљана Јухас-Георгиевска, <i>Павле Појовић о старим српским биографијама</i>	41
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Pavle Popović on old Serbian biographies</i>	51
Бојан Ђорђевић, <i>Француско-дубровачке књижевне везе у исцртавањима Павла Појовића</i>	53
Bojan Đorđević, <i>French-Ragusan literary connections in Pavle Popović's research</i>	60
Славко Петаковић, <i>Одјек књижевноисторијске концепције Павла Појовића</i> ...	63
Slavko Petaković, <i>L'echo de la conception histoire litteraire de Pavle Popović</i>	75
Милан Алексић, <i>Књижевнотеоријски ставови Павла Појовића</i>	77
Milan Aleksic, <i>Pavle Popović's attitude in literary theory</i>	84

Марко Недић, <i>Павле Појовић о савременицима: критички преглед</i>	85
Marko Nedić, <i>Pavle Popović on his contemporaries: critical overview</i>	99
Петар Пијановић, <i>Српска књижевност на међи средњег и новог века</i>	101
Petar Pijanović, <i>Serbian literature at the crossing between Middle and New Ages</i> ..	114
Мирјана Д. Стефановић, <i>Просветиљство на међи?</i> (<i>Павле Појовић – Доситеј Обрадовић – Јован Скерлић</i>)	115
Mirjana D. Stefanović, <i>Die Aufklärung am Scheidepunkt?</i> (<i>Pavle Popović – Dositej Obradović – Jovan Skerlić</i>)	123
Душан М. Иванић, <i>Доситејево доба у периодизацији</i> <i>српске књижевности</i>	125
Dušan M. Ivanić, <i>Dositejs-zeitalter in der Periodisierung der</i> <i>serbischen Literatur</i>	136
Александар М. Милановић, <i>Корелације између периодизација</i> <i>књижевног језика и периодизација књижевности</i>	137
Aleksandar M. Milanović, <i>Correlations between periodizations</i> <i>of literary language and periodizations of literature</i>	149
Зорица В. Несторовић, <i>Књижевноисторијска начела Павла Појовића</i> <i>у периодизацији српске драме XIX века</i>	151
Zorica V. Nestorović, <i>Pavle Popović's principles of literary history</i> <i>in the periodization of XIX century Serbian drama</i>	158
Ненад Николић, <i>Преромантизам и концепције историје</i> <i>српске књижевности Милорада Павића и Јована Деретића</i>	159
Nenad Nikolić, <i>Preromanticism and Milorad Pavić's and Jovan Deretić's</i> <i>concepts of history of Serbian literature</i>	170
Горан М. Максимовић, <i>Периодизација епохе реализма</i> <i>у српској књижевности</i>	171
Goran M. Maksimović, <i>Periodization of realism in Serbian literature</i>	184
Јелена Новаковић, <i>Главни књижевни правци у српској и француској</i> <i>књижевности XX века</i>	187
Jelena Novaković, <i>Les principaux courants littéraires dans les littératures</i> <i>serbe et française du XXe siècle</i>	203
Миодраг Лома, <i>Скерлићева периодизација историје нове српске</i> <i>књижевности</i>	205
Miodrag Loma, <i>Skerlić's Periodisierung der neuen</i> <i>serbischen Literaturgeschichte</i>	232

Јован Делић, <i>Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека</i>	233
Jovan Delić, <i>Periodization criteria and periods in the 20th century Serbian literature</i>	245
Весна Матовић, <i>Страни обрасци у часописима српске модерне</i>	247
Vesna Matović, <i>Foreign patterns in magazines of Serbian moderna</i>	259
Јован Попов, <i>На темељима праксе: периодизација српске књижевности Јована Деретића</i>	261
Jovan Popov, <i>On the foundations of practice: Jovan Deretić's periodization of Serbian literature</i>	273
Александар Петров, <i>Периодизација српске поезије 20. века</i>	275
Aleksandar Petrov, <i>The periodization of 20th century Serbian poetry</i>	287
Стојан Ђорђевић, <i>Период постмодернизма у српској књижевности 1980–1990.</i>	289
Stojan Đorđević, <i>L'epoque du postmodernisme dans la littérature serbe: 1980–1990.</i>	301
Александар Јовановић, <i>Генеза и садржај појма неосимболизма у српској поезији друге половине XX века</i>	303
Aleksandar Jovanović, <i>Genesis and content of term neosymbolism in Serbian poetry of second half of the 20th century</i>	317
Радивоје Микић, <i>Рана проза Миодрага Булатовића као књижевноисторијски проблем</i>	319
Radivoje Mikić, <i>Miodrag Bulatović's early prose seen as the literary-historical problem</i>	330
Јован Пејчић, <i>Периодизација – у темељујућа идеја историје књижевности: основна подела српске књижевности</i>	331
Jovan Pejić, <i>Periodization – founding idea of history of literature: Basic division of Serbian literature</i>	343
Предраг Петровић, <i>Могућности периодизацијског огређења савремене српске књижевности</i>	345
Predrag Petrović, <i>The possibilities of periodization of contemporary Serbian literature</i>	358

ПОЗДРАВНА РЕЧ (Осврт на питање периодизације)

Имам част да у име Одељења језика и књижевности САНУ поздравим учеснике научног скупа *Периодизација нове српске књижевности, поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића* и да поздравим све присутне.

Овај научни скуп има, као што се из његовог назива види, два повезана тежишта – један је на научном делу проф. Павла Поповића, редовног члана Српске краљевске академије, поводом сто педесете годишњице његовог рођења, а други је на периодизацији српске књижевности, чему је Павле Поповић дао трајан допринос.

Периодизације спадају у основна питања историографије. Будући да се историографија бави, пре свега, процесима, личностима и догађајима које описује и објашњава на позадини ширих временских одсека којима они припадају, историјске чињенице могу бити лакше сагледане, описане и протумачене ако се на рељефу историјског времена издвоје најважнији оријентир и границе, понекад јасне и очигледне, а понекад мање или више условне.

Условни могу бити и називи који се дају појединим периодима – било према томе колико су временски удаљени од садашњости, било према доминантним личностима, теоријама, методама и догађајима, који су неки период изразито обележили. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер назив ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења.

Из угла теорије научних револуција Томаса Куна то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су са становишта епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности, па и поглед на свет итд.

Академик Павле Поповић задужио је историографију српске књижевности периодизацијом заснованом на комбиновању хронолошког

критеријума са другим релевантним критеријумима: народна, стара, средња (тј. дубровачка) и нова књижевност. Судбина те класификације у потоњем развоју науке о српској књижевности била је у великој мери условљена притиском идеологије и политике на науку, било да је реч о југословенству или о тзв. братству-јединству, зарад којег више није било упутно сматрати дубровачку књижевност делом српске књижевности, па чак ни – српском и хрватском књижевношћу истовремено, док је било допуштено, ако не и подстицано, назвати је делом хрватске књижевности, без обзира на чињенице које то не потврђују. Сличне појаве постоје и када је реч о историји српског језика па, у новије време, и српског писма, када се, нпр. најстарија ћириличка штампана књига на српском народном језику *Српски молићвеник* проглашава хрватским молитвеником.

Периодизација по природи ствари обухвата и питање утврђивања почетака државе, културе, књижевности, језика и писма..., а то су, по правилу, спорна питања, чије се решавање често више ослања на претпоставке него на непобитне чињенице, а најчешће и на једно и на друго. То је тако и када је, на пример, реч о присуству Срба на Балканском полуострву, и тековинама српске преднемањихке историје, и о српској глагољској писмености и др.

Одржавање овог научног скупа представља добру прилику да и та, као и сродна питања буду предмет нових увида и нове теоријске и емпиријске аргументације, који ће, и ако не донесу коначна решења, допринети тачнијем и исцрпнијем сагледавању тог дела проблематике периодизације српске књижевности.

Иако је овај скуп посвећен питању периодизације *нове* српске књижевности, он би могао бити подстицајан за тражење одговора на питање о периодизацији историје књижевности уопште и о периодизацији целокупне српске књижевности.

Више о поменутих и о многим другим крупним темама имаћемо прилику да сазнамо из реферата које ћемо чути на овом научном скупу, којем у име Одељења језика и књижевности САНУ желим плодан и успешан рад.

Предраг Пипер,
секретар Одељења језика и књижевности САНУ

ПЕРИОДИЗАЦИЈА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ 20. ВЕКА

АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВ*

С а ж е т а к. – Не само у историјама књижевности, периодизација српске поезије вршена је и у песничким антологијама, од *Анџолоџије новије српске лирике* Богдана Поповића (Загреб 1911) и *Анџолоџије* Миливоја Павловића (Ница 1917), преко оних објављиваних у међуратном периоду, за време Другог светског рата и у другој половини 20. века све до *Анџолоџије српске лирике 1910–1914*. Леона Којена (Београд 2001) и најновијих у новом миленијуму. О периодизацији су антологичари расправљали и у предговорима, с књижевноисторијског или теоријског становишта, предлагали њене моделе, засноване на спољашњим или унутрашњим критеријумима, често и укрштеним. После прегледа различитих, повремено и полемичких подела српске поезије у антологијама 20. века, од народне и средњовековне до модерне, авангардне и савремене, аутор рада је понудио и своју периодизацију српске поезије 20. века на четири раздобља: модерна (1901–1917); прво раздобље модернизма (1918–1930); раздобље социјално ангажоване поезије (1930–1950); друго раздобље модернизма (1950–2000), с напоменом да се у сваком периоду препознају и унутрашње фазе.

Кључне речи: периодизација; песничке антологије; српска поезија; средњовековна поезија; народна и писана поезија; ратна поезија; модерна и авангардна поезија; прво раздобље модернизма; поезија између два рата; социјално ангажована поезија; друго раздобље модернизма; југословенска поезија; песничке школе и правци

Мада је подела на епохе, раздобља и на дуже и краће периоде веома честа у историјама књижевности, монографским студијама о појединим писцима и у књижевним антологијама, неретко се поставља питање и о прикладности разних подела, па и о сврсисходности периодизације у начелу. У научној литератури се расправљало и о принципима на којима су такве класификације биле засноване, било да је реч о „спољашњим“ разграничењима, углавном преузетим из друштвене историје, или „унутрашњим“, заснованим на књижевним правцима, школама, стиловима или именима аутора, чија су дела понекад обележавала читава доба. Вео-

* Универзитет у Београду – Филолошки факултет; sashapt@hotmail.com

ма често су се и укрштала различита начела, „спољашња“ и „унутрашња“ на пример.

Три књиге водећих српских књижевних критичара и историчара с почетка 20. века, Павла Поповића, Јована Скерлића и Богдана Поповића, одиграле су важну улогу, и то не само својим првим издањима, када је реч о српској књижевности и њеној периодизацији.

Преглед српске књижевности (1909) Павла Поповића нуди поделу на стару, народну и средњу (дубровачку) књижевност. Поповићева периодизација разликује периоде и према принципу хронологије, и према подели књижевности на усмену, или народну, и на уметничку, и према регионалном принципу, јер дубровачка књижевност поред националног одређења представља и територијални *corpus separatum*.

Скерлићева периодизација у *Историји новије српске књижевности* (1914) може се назвати уобичајеном не само за његово време. Три њена последња поглавља носе наслове „Романтизам“, „Реализам“ и „Данашња књижевност“. Скерлићев приступ могао би се назвати и интегралним, јер аутор у поглављима пише о друштвеним и политичким приликама, о страним утицајима, а поред песника, приповедача, драмских писаца и критичара, Скерлић не пропушта да се осврне и на часописе.

Богдан Поповић је у *Антологији новије српске лирике*¹ (прво издање Загреб 1911), написао да под *новијом* српском лириком, или „модерном“, како је стајало у позиву који му упутила Матица хрватска, разумео „нашу лирику од Бранка Радичевића наовамо“ (Поповић, Б: 2001: 11), али и да тај период „чини једну заокругљену, органску целину, коју не би било упутно цепати на делове“ (исто). Свој став је Поповић засновао на идеји „прогреса“ у развоју књижевности, односно „изванредно правилном, управо типичном развоју једне оригиналне лирске цвасти“ (исто). Богдан Поповић ипак је поделио ту заокругљену и органску целину на три доба, прво, друго и треће, али увек с ознаком „после“ – после 1840, после 1880, после 1900, да би сачувао и вид целине.

После ових, могло би се рећи и класичних књига српске науке о књижевности и српске критике 20. века, објављен је у прошлом веку већи број историја књижевности, монографија и песничких антологија које су такође садржале књижевну периодизацију. Скерлић и браћа Поповић имали су и своје следбенике.

Прва антологија после Поповићеве је ратна *Антологија* Миливоја Павловића (Ница 1917, друго издање Београд 1927), а у њој су заступљени и српски и хрватски песници. Павловићева антологија обухвата и период који претходи Бранку Радичевићу. Она хронолошки почиње пе-

¹ У овоме раду, пошто је реч о поезији, задржаћу се на песничким антологијама 20. века. Преглед периодизација у историјама књижевности садржи *Историја модерне српске књижевности* Предрага Палавестре (Београд 2013).

смама Лукијана Мушицког „Глас арфе шишатовачке“ и „Глас народољубца“, а после њих и одломком из „Србијанке“ Симеуна Милутиновића Сарајлије („Срет“). А то је свакако и естетичка чињеница у приступу периодизацији српске поезије. Павловић је у предговору „О нашој новој поезији“ желео да прикаже и како се „развијала наша поезија, нарочито лирика“ и закључио је да је за сто година „преживела све фазе европске књижевности“ (Павловић 1927: XIX). Мада песнике није разврстао према књижевним раздобљима, он је развој, нарочито српске поезије, пратио већим делом, почевши од четрдесетих година 19. века, према деценијама.

Павловић је и Поповићев следбеник, нарочито када је реч о водећим и млађим песницима почетка 20. века, али и Скерлићев када истиче да тада „почиње се развијати покрет индивидуалистички“ (исто: XVII). Он је и први антологичар који је укључио Владислава Петковића Диса, додуше песме настале у рату („Недовршене песме“).

Војислав Илић Млађи свој избор почиње када и Поповић свој први период, што је очигледно већ из наслова – *Антилоџија српске лирике од Бранка до данас*, (Београд 1920). Разлика је у појму „данас“, који код Илића обухвата и време Великог рата и прве послератне године. Антологичар није, међутим, усвојио „распоређивање по књижевно-историјским геобама“ јер по њему „ми и немамо тачну и савесну Историју Књижевности“ (Илић 1920: IV).

И Сима Пандуровић у *Антилоџији најновије лирике* (Београд, 1921) одаје признање – Богдану Поповићу за „одличну *Антилоџију новије српске лирике*“ („Пандуровић 1921: VI). И он готово преузима Поповићев наслов, само без придева „српска“ и уз једно „нај“. И то „нај“ је оправдано Пандуровићевим избором српске и хрватске поезије настале тек после Великог рата, а то је и најкраћи период обухваћен неком српском антологијом. Зато у антологији и нема периодизације, али Пандуровић истиче да „рат представља једну прекретницу не само у другим областима друштвеног живота него и у нашој књижевности и лирици“ (Пандуровић 1921: VI).

За Пандуровића је, дакле, завршетком рата почело ново књижевно доба. Он антологијом настоји да, као прво, „покаже да наша најновија, поратна лирика постоји, да је она, каткада, на висини наше предратне лирике у њеним најбољим и најсавршенијим примерцима, и да је сасвим погрешно убеђење неких *стијаријих*, да ова лирика нема никакве естетичке и уметничке вредности“ (исто). А, као друго, Пандуровић жели да разбије и „заблуду“, или наводну „тенденцију *нових*, да фабрикацијом најапсурднијих и најшаренијих производа оболелих амбиција“, докажу да нова књижевност „мора бити мимо света, мимо разума, и ван схватања и најинтелигентнијих читалачких кругова“ (исто).

Младен Ст. Ђуричић и Мирко Дамњановић су *Антилоџијом српске рајне лирике 1912–1922 год.* (Београд, 1926. године) издвојили доба бал-

канских ратова и Првог светског рата као посебно раздобље српске поезије друге и треће деценије 20. века. А њихов избор песника и песама не разликује се од ставова најугледнијег рецензента и уводничара антологије професора Павла Поповића. И он се критички осврнуо на поезију модерних песника, „и најугледнијих каткад“ (Поповић 1926: 4). А слично антологији Богдана Поповића, и ова антологија, упркос чињеници да обухвата песништво само једне деценије, има, уз „Пророке“, три дела: „I део: Борбу за Слободу и Јединство“, „II део: Голготу“ и „III део: Ускрс“.

И Ђуро Гавела од првих страница „Предговора“ своје *Антиологије српскохрватске послерајне лирике* (Београд 1937) истиче да су му узори врхунски песници и критичари с почетка века. „Могло би се рећи, без страха од неодмерености, да су се готово са сваком новом песмом Јована Дучића и критиком Богдана Поповића – да поменемо само најистакнутије претставнике – наша поезија и критика дизале и расле, степеницу по степеницу, али приметно и поуздано. И никад, за цело време свога постојања, од дубровачких диоскура, наше лирско песништво није било на вишем артистичком степену, нити је наша књижевна критика, од Вука, икад била сроднија науци и ближа уметности него тада“ (Гавела 1937: 6).

Тврдњом да је „почетак рата био свршетак тога напредовања“ Гавела указује и на почетак новог, ратног доба 1914. године. Он је сажето и добро описао како је српска књижевност у ратним условима прво нестала и како се у изгнанству, ипак, „као понорница, опет јавила“ (исто: 8). Навео је Гавела и имена песника, српских и хрватских (а било је и Словенаца „с неколико песама“), који су се јављали својим прилозима, а запазио је и за ратно доба карактеристичну појаву: „култ сонета“ (исто).

Садржајан је и Гавелин приказ трећег доба у његовој антологији (мада он не истиче директно такву поделу). Реч је о добу после Великог рата када су се старији вратили у домовину да наставе „где су стали 1914. године“ (исто: 9), а млади дошли „да у новом животу створе и нову уметност“ (исто). „Дошли су из Италије, где је још одзвањала Маринетијева узбуна у књижевности; из Француске, где је млада генерација била опијена Аполинеровим ’алкохолем’ и одушевљена Бергсоновом философијом; из Швајцарске, где је Тристан Цара покушао да избаци логику из разума, систем из рада, морал из друштва; из Русије, где су млади уметници дизали заставу нове лепоте, држали јавне зборове, лепили по улицама своје манифесте и позивали ’имађинисте’ целог света да се уједине“ (исто).

Помиње Гавела и оснивање нове серије *Српског књижевног гласника*, чиме су старији обележили „правац свога обновљеног рада“ (исто: 10), и „Групу уметности“, коју су окупили млади у кафани „Москва“. Старији су, после неуспелог покушаја да се удруже с младима, наставили „смиреним и смишљеним предратним темпом“ (исто), док су млади кренули „брзо и плахо, у корак с временом, које је ’електрички журило““

(исто), а да ипак нису успели да објасне „не нову уметност уопште него ону коју су сами стварали“ (исто). Осврнуо се Гавела и на „зенистите“ и „дадаисте“, и на све главне часописе и листове младих, исписао имена већине главних нових песника, а запазио је и чиме се по њему обележила нова поезија: „песмама без ’баналних четворокута и добошарске музике’, старих метрика, стиховима који су се напрезали да постану ’занесене играчице које своје екстазе претварају у голе покрете’, утврдио је да су „одбачене старе ’познате удобне сензације, протумачене мисли, лирика вечних свакидашњих метафора, оно драго циле-миле сликова“ (исто: 14).

Важна је пажња коју је Гавела посветио и „социјалним песницима“. И то изгледа као зачетницима новог периода српске поезије у четвртој деценији истог века. Мада је закључио да су они из поезије уклонили све да би у њу унели „искључиво садржину класне борбе“ (исто: 24), он им је, ипак, уписао у заслугу, која „није малена“ (исто), „што су стали на пут и коначно уставили захукталост осталих многобројних покрета о којима смо говорили“ (исто).

И Светислав Стефановић је својим антологијама, објављеним за време Другог светског рата (*Нова антологија српске лирике. Прво доба*, Београд 1943; *Нова антологија српске лирике. Друго доба*, Београд, 1944) следио антологију Богдана Поповића у начелима периодизације, уз извесна одступања (од Његоша до Војислава Илића и после Војислава Илића). Вероватно је заступник српског песничког модернизма намеравао да објави и трећу књигу и да, попут Поповића, представи и треће доба (код њега би то било међуратно доба), али су га спречили завршетак рата и осуда на смрт од стране нових власти Србије.

Ако се не рачуна генерацијски „зборник“ *Поезија младих* (Београд 1948), први антологијски „зборник“ поезије у већ социјалистичкој друштвеној епохи, мада не и новом добу у односу на оно у којем је владала „социјална поезија“, био је *Југословенска поезија* (Београд 1949). У његовој редакцији учествовали су и неки истакнути критичари претходних деценија (Милан Богдановић и Велибор Глигорић између осталих). Први избор песника и песама био је сачињен још 1946, али је због тога што је у зборник „промакло неколико изразитих формалистичких и декадентских писаца“ (Уредници 1949 – „Претходна напомена“ без броја странице), морала да се изврши ревизија – „колико је то највише дозвољавала замисао и намена књиге“ (исто). Тако су изостављени Дучић, Р. Петровић, Настасијевић, да споменем само имена најзначајнијих одстрањених песника, што је био факат који је „штетно деловао на елементе унутрашње равнотеже њеног градива“ (исто). Зборник иначе обухвата период од половине 19. века до „најновијих дана“, а „при распоређивању градива ове књиге састављачи су се одлучили да читаво градиво третирају као целину распоређену хронолошким редом“ (исто). Одсуством периодизације, или

јединственим периодом, без подела, од читавог једног века, антологија се, или зборник, надовезује на *Анџолоџију* Миливоја Павловића из 1917, а претходи неким антологијама из друге половине 20. века.

У шестој деценији појавиле су се и две антологије које су обележиле ново књижевно доба, полемички усмерено према добу социјалне поезије, а у знаку обнове модерне поезије: *Српски ђесници између два рата* (Београд 1956) Борислава Михајловића и *Анџолоџија српске ђезије* (Београд 1956) Зорана Мишића.

Мишићева антологија такође обухвата доба од приближно једног века, од Његошевих спева *Горски вијенац* (1847) и *Луца микрокозма* (1845) до *Одбране нашег зрага* (1953) Миодрага Павловића. И Мишић, као и Богдан Поповић, одустаје због „искључиво поетског критеријума“ (Мишић 1956: 2) од песника предбранковске епохе (Орфелин, Мушицки, Сима Милутиновић Сарајлија). Али, за разлику и од Богдана Поповића, Мишић век српске поезије не дели на мање периоде. Распоред песника и код Мишића је заснован на хронологији, па он чак наглашава да је „из хронолошких и композиционих разлога“ на чело антологије постављен Његош, „мада би иначе то место више пристајало Бранку, родоначелнику свих знатнијих поетских подухвата насталих у 19, па и у 20. веку“ (исто: 4).

Мишићева антологија је и полемичког типа. Мишић је нагласио да је уместо „целих лепих песама“, какве је бирао Богдан Поповић, радије „бирао стихове макар и недоречене, неспретне и недопадљиве ако су изговорени јединственим непоновљивим гласом“ (исто: XIII). И додао да таквим „несавршеним“ стиховима „обилују управо највећи песници: Бранко Радичевић, Лаза Костић, Дис, Растко Петровић“ (исто). А мада је одустао од подела на доба, истакао је и да се само посредством највећих песника „откривају дубље и трајније везе између појединих епоха“ (исто: XI).

Између два врсна критичара, Мишића и Михајловића, постоји важна разлика: Михајловић има шире схватање песничке оригиналности и вредности. А важно је рећи и да је Михајловићевом антологијом уведен период „између два рата“, који није заснован на „унутрашњем“, превасходно књижевном принципу периодизације него на „спољашњем“, историјском. Михајловић је одустао и од поделе тог међуратног раздобља на периоде или фазе, ни на оне нагвештене Гавелином антологијом, на раздобље модернизма (1918–1930) и раздобље социјално ангажоване поезије у четвртој деценији.

У седмој деценији јавило се велико интересовање за нашу најстарију књижевност, о чему сведоче и антологије Ђорђа Радојичића 1960 (*Анџолоџија сџарџ српске књижевности (XI–XVIII века)*), Ђорђа Трифунновића 1962 (*Из џмине ђојање. Сџари српски ђеснички зајџси*), као и Драгољуба Павловића 1965. и 1966 (*Стара српска књижевност I и II*).

Антологије професора Павловића биле су објављене у оквиру едиције *Српска књижевност у сџо књиџа* Матице српске и Српске књижев-

не задруге. Уређивачки одбор извршио је тада и својеврсну периодизацију српске поезије. Поред Павловићевих антологија, као и посебних књига најзначајнијих песника, биле су ту и антологије Младена Лесковца (*Антологија стварије српске поезије* 1972) и четири антологије новије српске поезије (*Песници I–IV*, 1964–1967). Аутори тих избора били су Бошко Петровић (од епохе Бранка Радичевића до краја Првог светског рата), Радомир Константиновић и Иван В. Лалић (две књиге периода између два светска рата) и Предраг Палавистра (послератна поезија).

Предраг Палавистра је, после своје *Антологије послератне српске поезије* (Београд 1955), без већег значаја и с гледишта периодизације и утицаја на смену књижевних епоха, у седмој деценији објавио и *Антологију српске и хрватске поезије двадесетог века* (Београд, 1964). И она је, без нових увида и начела у односу на две претходне антологије, Мишићеве и Михајловићеве, остала у сенци антологије која се према полемичности и одјецима може да упореди с оном Богдана Поповића и донекле Зорана Мишића. Реч је о *Антологији српског јесништва (XIII–XX века)* Миодрага Павловића, објављеној у Београду 1964. године.

Павловићева антологија прва је која је српску осмовековну писану поезију сагледала као целину. Зато је увођењем средњовековне поезије у целину српске песничке традиције у држави владајуће „културе социјализма“ изазвала и оштре идеолошке критике. Али, ова антологија била је и сачињена с намером да се разликује од претходних, нарочито оних најпознатијих.

Павловић је у односу на антологију Богдана Поповића истакао да његова „не нуди једну теорију поезије, него један избор наших песничких вредности“ и да је „мање полазила од извесних поставки, а више је имала намеру да *води* у правцу теоријских закључака“ (Павловић 1964: 16).

Ако је и антологија Зорана Мишића из средине шесте деценије представљала полемички дијалог, заправо поетички спор с антологијом Богдана Поповића, Павловићева антологија је не мање оштар диспут с модернистичким начелима Мишићеве антологије, упркос Мишићевом непристајању да своја књижевна схватања подведе под лозунге било ког покрета. По Мишићу, „сви књижевни правци били су кратког века, или су пошли странпутицама и извитоперили се у манир и конвенцију“ (Мишић 1956: X). Не мање је Мишић одлучно тврдио да су, бар у српској књижевности, обнову „доносили пре појединци него школе“ (исто).

Павловићева антологија, напротив, није поезија песника, као Мишићева, него песама, јер су „биле биране песме, а не песници“ (Павловић 1964: 16). А и када је о песницима реч, код Павловића су баш неки песници, које је Мишић истакао као носиоце књижевне обнове пред крај и непосредно после Првог светског рата, пре свега Милош Црњански и Растко Петровић, представљени као минорни песници у односу на, рецимо, Јована Дучића и Момчила Настасијевића.

Не мање се Павловићева антологија разликује у предстаљању песника треће и четврте деценије 20. века и од Михајловићеве антологије. Михајловић изгледа као Мишићев близанац ако се упореде њихов и Павловићев однос према Црњанском, Растку Петровићу и надреалистима, нарочито према Давичу. Давичо није дозволио Павловићу ни да укључи четири његове песме, чији се наслови налазе само у садржају, а код Михајловића је Давичо готово водећи песник.

Слична је Павловићева антологија, међутим, Мишићевој, јер је без подела на доба или периоде. „Основни принцип распореда материјала био је хронолошки, основни индекс те хронологије је била година рођења песника“ (исто: 542). Павловић је сматрао да би хронологија по датумима настанка песама онемогућила „да се песме истог песника групишу заједно“, мада је био свестан да то чини „упркос свима насиљима над књижевноисторијском перспективом која из тога настају“ (исто).

Питање периодизације присутно је, ипак, у Павловићевом „Предговору“. У првој половини 20. века он разликује два периода, што се може закључити бар из два цитата. „Почетак века, дакле период од 1900. до условно узете 1917, када су у рату нестали Дис и Бојић, представља један мали златан век наше поезије“ (исто: 52). „Тешко је с доста доказа одлучније потврдити оно што се на први поглед намеће као утисак, да се међуратни мање оштро одваја од периода после Другог светског рата него од раздобља које му претходи, – јер се најчешће греши у класификацијама најближих временских интервала. Један од разлога што се чини да двадесет година између два рата не представљају, бар у својој хронолошки горњој граници, релативно затворен период, јесте то што су у њему многе ствари започете, многе намере и правци остали усмерени ка свом остварењу или наставку... По нашем мишљењу, о модернизму треба говорити тек када је реч о овој поезији која се јавља у наговештајима пред Први светски рат, и која узима маха по његовом завршетку“ (исто: 61).

После Павловићеве појавила се још једна антологија сличног временског распона – *Српске џесникиње од Јефимије до данас* (1972) Слободана Радаковића и Стевана Радовановића. Неке друге обухватале су целовита раздобља од приближно једног века (Остоје Кисића 1971, Божићара Милидраговића 1976) или су биле антологије одређених послератних раздобља, такозване савремене и „новије“ поезије, тематске или родне (Зорана Гавриловића 1967, Свете Лукића и Вука Крњевића 1970, Милана Комненића 1972, Јовице Аћина 1984, Миодрага Перишића 1986, Михаила Панћића и Васе Павковића 1988, Павла Зорића 1989, Стевана Тонтића 1991, Радмиле Лазић 2000. и друге већ у 21. веку), углавном српске, али и поезије „југословенских народа“ или „југословенских песника“ (Александра Петрова 1971, 1975, 1978, Тиодора Росића 1984).

У вези с проблемом периодизације српске поезије, и не само 20. века, занимљиве су четири антологије, непоменуте у претходном пасусу. *Антилоџија српске поезије* Свете Лукића, објављена у Загребу 1981, обухвата поезију песника од Јована Стерије Поповића до Матије Бећковића. И она је без поделе на периоде, али је Лукић у „Уводу“ једно поглавље (III) посветио „периодизацији и главним правцима“ (Лукић 1981: 10). Лукић своју поделу на доба умногоме заснива на подели Богдана Поповића. Он је, ипак, с једне стране, помера на предбранковско доба а, с друге, Поповићеву табелу „глобалне периодизације српског песништва“ (исто) мења утолико „што је на доњем крају проширена разврставањем појава и личности од првог светског рата навоамо“ (исто). Без навођења имена песника, а с главним правцима, Лукићева табела овако изгледа (мада графички различито): „I доба – после 1840 (од класицизма к романтизму; романтизам); II доба – после 1880 (’објективна лирика’, веризам, Парнас, симболизам); III доба – после 1918 (традиционална лирика, ’модернизам’, надреализам, социјална литература); IV доба – после 1950 (интелектуализам, мисаони лиризам, традиционална лирика)“ (исто 10–11). Лукић је Поповићеву табелу побољшао и тиме што је „друго доба“ проширио до 1918. и што је у то доба укључио битне песнике од Војислава Илића до Бојића. Али, једнострано је његово распоређивање песника у песничке правце: Дучића и Ракића само у Парнас, Васка Попу, Миодрага Павловића, Бранка Миљковића у тзв. „интелектуализам“, Стевана Раичковића у тзв. „мисаони лиризам“ (исто). А сврставањем песника само у одређена доба такође се врши већ поменуто „насиље над књижевноисторијском перспективом“ (Павловић 1964: 16).

Професор у Америци др Васа Михаиловић је, заједно с Милном Холтоном, објавио на енглеском, вероватно под утицајем антологије Миодрага Павловића, до сада најобухватнију антологију српске поезије (*Vasa Mihailović, Milne Holton, Serbian Poetry from the Beginnings to the Present, New Haven 1988*). Она има десет поглавља: Усмена поезија I; Поезија старе (средњовековне) Србије; Усмена поезија II: баладе без историје; Српска поезија и њена „Просвећеност“; Усмена поезија III: Вук Караџић и песме српског народа: Романтизам и поезија нове нације; Реализам; Нови правци у српској поезији: модерна; Трочлана Краљевина и Југославија: почетак у 1918 (Између ратова; двадесете, 1918–1928; После пада: Београдски песници и утицај надреализма); Рат и нова Југославија: Српска поезија до данас (Рат и касније; Српска поезија данас: прелазни период). Ово је и занимљива периодизација српске поезије, без обзира што се у њој укрштају „спољашњи“ елементи (старија Србија и Југославија) с „унутрашњим“ (подела на усмену и писану књижевност, књижевне епохе и правци).

Антиолоџију њеснишиџа срџске аванџарде. Оџкровоџа & Преиначеџа 1902–1934 (Нови Сад 1993) Гојко Тешић је сачинио као „избор по својој мери“ (Тешић 1993: 524). Замисао је то колико оригинална толико и радикална, као што се да закључити већ из наслова, јер се граница авангарде (а не чак ни модернизма) помера пре појаве футуристичких манифеста, дакле уместо краја прве деценије 20. века на њен скоро почетак. У самој антологији, међутим, после поглавља „Искони“ (Ђ. Марковић Кодер с неколико песама, Костић с „Поменом на Руварца“ и Настасијевић с „Трубом“ и „Тугом у камену“), следи „I део“ у којем је поезија „Претеча / Протоавангарде“, а под лозинком „И све раскујмо што је Господ сково“ (исто: 29). У том делу су песме и Поповићевог модернистичког фаворита Милана Ђурчина, од Поповића пренебрегнутог Диса, али и Поповићевих песника Душана Срезојевића и Светислава Стефановића, *Гласникових* песника Димитрија Митриновића и Винавера, као и песме Анице Савић, Милоша Видаковића, Иве Андрића, Михаила Мирона и Драгана Алексића. У II делу, „Авангарда 1917–1934), предлаже се периодизација која међуратни период дели на два дела и заснована је на песничким „измима“: „експресионизам, суматраизам, космизам, интеркосмизам, дадаизам, антидадаизам, светокретизам, хипнизам, конструктивизам, интуитивизам“ (Тешић 1993: 79).

Антологије Милослава Шутића, *An Anthology of Modern Serbian Lyrical Poetry* (1920–1995), *Антиолоџија срџске модерне лирске џоезије* (1920–1995) и *An Anthology of Modern Serbian Lyrical Poetry* (1920–1995), објављене у Београду 1999, 2002. и 2010, засноване су на становишту да су се нове форме лирског, као естетске категорије, јавиле у српској поезији одмах после Првог светског рата и да су биле присутне скоро до краја 20. века, када је аутор очигледно привео крају своја истраживања. Шутић је у том, за њега јединственом периоду модерне српске поезије, издвојио категорије *лирске џрансџегенџије* и *лирске айсџтракџије*. Шутићева периодизација је, дакле, заснована на једном, за аутора битном књижевном термину *лирско*, а у његовој модерној варијанти.

Преглед песничких антологија завршићу антологијом Леона Којена – *Антиолоџија срџске лирике* (1900–1914), Београд, 2001. Када је реч о вредности српског песништва периода 1900–1914, Којенова теза је да у њему „има далеко више аутентичне поезије него што се то чинило Зорану Мишићу и његовим следбеницима све до наших дана“ (Којен 2001: XV). Којенова теза је, такође, и да се у том периоду тешко може говорити „о парнасовском или симболистичком песништву“, што „на свој начин констатују и они историчари књижевности који се, као Предраг Палавистра и Радован Вучковић, иначе свесрдно залажу да се читаво српско песништво 1900–1914. означи као симболистичко“ (исто: XVIII). Којену је далеко ближе Скерлићево становиште да „цело доба изгледа

нема нарочиту особеност и одређене црте“, јер „између појединих писаца могу се ухватити заједничке црте, али сваки има своје засебно духовно и књижевно обележје“ (исто: XX–XXI; Скерлић 1914: 444–445). Којен је, међутим, показао у којој се мери версификација водећих песника тога доба разликује од претходног, нарочито Ракићева, а такође и песничким језиком и стилем.

Када је реч о периодизацији, важно је истаћи да је Којен и у овако кратком раздобљу уочио две његове фазе – до 1907. и од 1907. до 1914. У првој фази су „Ракић, Дучић и Пандуровић, у мањој мери и неколико других песника, створили модеран лирски језик“ (исто: XL). За другу фазу Којен наводи опет Скерлићево тврђење о „другим осећањима, и другом језику и другој процедури у писању“ (исто: XLI), додајући да они тада „нису више новина, већ норма од које се полази“ (исто: XLII).

Којен се у „Предговору“ осврнуо и на појам „раздобље“. Оно за њега има „колико временско толико и књижевно значење“ (исто: XXXIX). Тиме је објаснио зашто је из своје антологије изоставио Костићеву песму *Santa Maria della salute* – јер она књижевно не припада добу када је била писана и објављена. Из истог разлога су одсутне и Винаверове песме, јер припадају каснијој модернистичкој поезији. Гледиште занимљиво, али не и мање спорно.

С проблемом периодизације књижевности суочио сам се и ја у књизи *Поезија Црњанског и српско њесништво* (Београд 1971, 1988, 1997). У поглављу „Поезија и критика“ дошао сам до закључка да се и на основу критичких написа о поезији Црњанског, а реч је о скоро полувековном периоду, од краја друге до краја седме деценије 20. века, може извршити периодизација српске поезије, а и не само поезије. Издвојио сам у тој књизи четири основна периода: прво раздобље модернизма (1918–1930); раздобље социјално ангажоване литературе (1930–1950); друго раздобље модернизма (1950–1965); савремено раздобље (од 1965). Мислим и данас да је оваква периодизација у основи тачна. У књизи се указује и на неке битне одлике раздобља с почетка 20. века (1901–1918), али оно тада остаје без имена. Данас се оно углавном назива – *модерна*. За раздобље последњих деценија 20. века често се користи појам – *постмодернизам*. Нисам, међутим, уверен да је термин постмодернизам одговарајући за српску поезију новијег доба. Можда би цело раздобље друге половине протеклог века до његовог краја требало назвати, бар када је о поезији реч, – друго раздобље модернизма (1950–2000). А и у њему, као и у свим претходним, препознају се различите фазе. О периодизацији реч је у поглављима поменуте књиге: „Смена песничких епоха“, „Прво раздобље модернизма“, „Раздобље социјално ангажоване поезије“, „Друго раздобље модернизма“, „Савремено раздобље“ (Петров 1997: 155–355).

ЛИТЕРАТУРА

- Гавела, Ђуро. *Анџолоџија срџскохрвајске џослерајџне лирике*, Београд, 1937.
- Ђурџић, Младен Ст., и Дамњановић, Мирко. *Анџолоџија срџске рајџне лирике, 1912–1922 џод.*, Београд, 1926.
- Илић, Војислав Млађи. *Анџолоџија срџске лирике од Бранка до данас*, Београд 1920; *Јуџословенска џоезија*, Београд 1949.
- Којен, Леон. *Анџолоџија срџске лирике (1900–1914)*, Београд, 2001.
- Константиновић, Радомир. *Песници II*, Београд, Нови Сад, 1965.
- Лалић, Иван В. *Песници III*, Београд, Нови Сад, 1966.
- Лесковац, Младен, *Анџолоџија сџарије срџске џоезије*, Београд 1972.
- Михајловић, Борислав. *Срџски џесници између два рајџа*, Београд 1956.
- Мишић, Зоран. *Анџолоџија срџске џоезије*, Београд 1956.
- Павловић, Драгољуб. *Сџара срџска књижевносџи, I*, Београд, Нови Сад, 1965.
- Павловић, Драгољуб. *Сџара срџска књижевносџи, II*, Београд, Нови Сад, 1966.
- Павловић, Миливоје. *Анџолоџија*, Ница, 1917.
- Павловић, Миливоје. *Анџолоџија*, Београд, 1927.
- Павловић, Миодраг. *Анџолоџија срџскоџ џеснишиџва (XIII–XX век)*, Београд 1964.
- Палавестра, Предраг. *Песници IV*, Београд, Нови Сад, 1967.
- Палавестра, Предраг. *Исџорија модерне срџске књижевносџи, Злаџино доба, 1892–1918*, Београд, 2013.
- Пандуровић, Сима. *Анџолоџија најновије лирике*, Београд, 1921.
- Петров, Александар. *Поезија Црњанскоџ и срџско џеснишиџво*, Београд, 1997.
- Петровић, Бошко. *Песници I*, Београд, Нови Сад, 1964.
- Поповић, Богдан. *Анџолоџија новије срџске лирике*, Загреб, 1911.
- Поповић, Павле. *Преџлед срџске књижевносџи*, Београд, 1909.
- Поповић, Павле. Из реферата г. Павла Поповића у: Ђурџић Младен Ст., и Дамњановић, Мирко, *Анџолоџија срџске рајџне лирике 1912–1922 џод.*, Београд, 1926.
- Скерлић, Јован. *Исџорија новије срџске књижевносџи*, Београд, 1914.
- Стефановић, Светислав. *Нова анџолоџија срџске лирике. Прво доба*, Београд 1943.
- Стефановић, Светислав. *Нова анџолоџија срџске лирике. Друџо доба*, Београд 1944.
- Тешић, Гојко. *Анџолоџија џеснишиџва срџске аванџарде 1902–1934*, Откровења & Преиначења, Нови Сад 1993.

Шутић, Милослав. *Антологија српске модерне лирске поезије (1920–1995)*, Београд, 2002.

Lukić, Sveta. *Antologija srpske poezije*, Zagreb, 1981.

Mihailović, Vasa, Milne Holton. *Serbian Poetry from the Beginnings to the Present*, New Haven 1988.

Šutić, Miloslav. *An Anthology of Modern Serbian Lyrical Poetry (1920–1995)*, Belgrade, 2010.

Aleksandar Petrov

THE PERIODIZATION OF 20th CENTURY SERBIAN POETRY

S u m m a r y

The periodization of Serbian poetry was done in histories of literature (as in those of Pavle Popović and Jovan Skerlić at the beginning of the 20th century as classical examples) as well as in poetic anthologies, beginning with the *Anthology of Newer Serbian Lyrical Poetry* edited by Bogdan Popović (Zagreb 1911) and the *Anthology* edited by Miliwoje Pavlović (Nice 1917), through those published in the period between World War One and World War Two, during World War Two and in the second half of the 20th century, up to the *Anthology of Serbian Lyrical Poetry 1910–1914* edited by Leon Kojen and some others in the new millennium (Belgrade 2001). Some editors of these anthologies discussed periodization in their forwards from perspectives of literary history or theory of literature, proposing models of periodization based on external or internal criteria, sometimes combining the two. After reviewing different, and sometimes controversial periodizations of Serbian poetry, ranging from traditional oral poetry and Medieval poetry to modern, avant-garde and newest poetry, the author of this article presented his own periodization of 20th century Serbian poetry featuring four periods: the period of the moderna (1901–1918); the first period of modernism (1918–1930); the period of socially engaged poetry (1930–1950); the second period of modernism (1950–2000), indicating also that internal phases could be identified in each of these periods.

